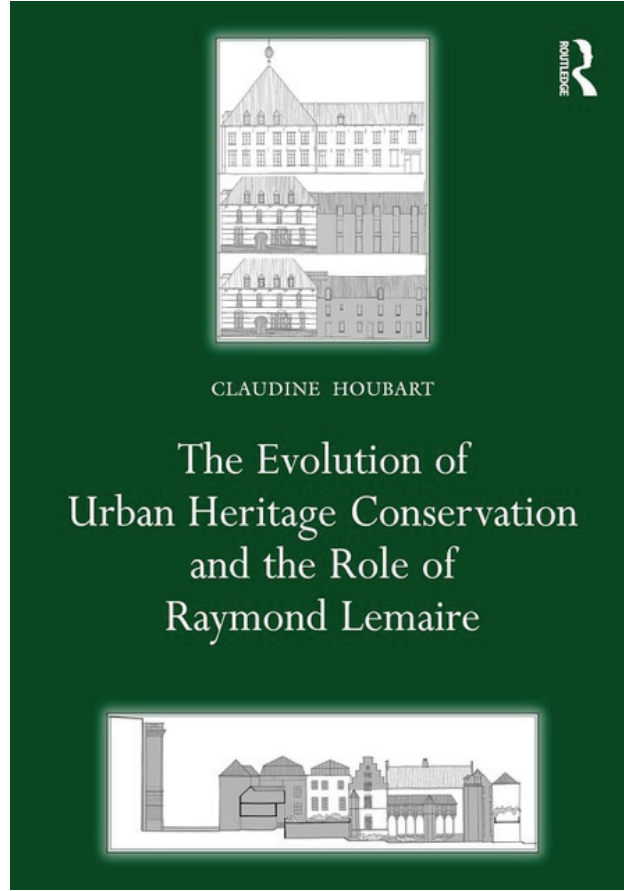

**THE EVOLUTION OF URBAN
HERITAGE CONSERVATION AND
THE ROLE OF RAYMOND LEMAIRE**

Claudine Houbart

(New York: Routledge, 2025, 295 p.)
ISBN: 978-1-032-59293-0

**KENTSEL KORUMANIN EVRİMİ VE RAYMOND LEMAIRE'İN ROLÜ
ÜZERİNE: "PRIMUM NON NOCERE"(1)**

METİN ŞENBİL*

1. Öncelikle, zarar verme.

TAKDİM

Prof. Dr. Claudine Houbart'ın "The Evolution of Urban Heritage Conservation and the Role of Raymond Lemaire" (2025) adlı eseri, 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Avrupa'da kentsel mirasa yönelik koruma yaklaşımlarının dönüşümünü, Belçikalı mimar-sanat tarihçisi Prof. Dr. Raymond Lemaire'in (1921-1997) aile çevresi ve profesyonel yaşamı yanı sıra Avrupa çapında kurmuş olduğu eşsiz ilişkiler ağı üzerinden incelemektedir. Nitekim anıt yapıların tekil restorasyonuna odaklanan klasik yaklaşımdan bütünlük koruma paradigmasına geçiş ile Lemaire'in entelektüel ve mesleki serüveni, neredeyse birebir örtüşmektedir. Eser, 1975 yılında Avrupa Konseyi tarafından ilan edilen -Raymond Lemaire'in da onulmaz katkılarının olduğu- "Bütünlük Koruma" (Integrated Conservation) anlayışının ellinci yıl dönümüne atfen

kaleme alınması nedeniyle de tarihe önemli bir dipnot düşmektedir.

Bu yazı, Houbart'ın eserinin geniş bir özetini okuyucuyla buluşturmaktadır. İkinci ile altıncı bölümler arasında eserdeki anlatıma sadık kalınmış; sonraki iki bölümde ise sırasıyla eserdeki temel fikirler özetlenmiş ve kapsamlı bir eleştirel analiz yapılmıştır. Son bölümde ise, yalnızca "öncelikle, zarar verme" (primum non nocere) ilkesi değil, aynı zamanda "hazırlıklı ol" ilkeleri güncel koruma paradigması açısından ele alınarak günümüz koşullarına uygun bir şekilde değerlendirilmiştir. Artan çevresel tehditler, toplumsal eşitsizlikler ve kültürel mirasa yönelik çeşitli riskler ışığında, bu iki etik ve stratejik ilkenin birlikte düşünülmesinin gerekliliği vurgulanmış; bu çerçevede, koruma politikalarının 21. yüzyılın belirsizliklerine yanıt verecek biçimde yeniden kurgulanması gerektiği ifade edilmiştir. Böylece okuyucuya

* Department of City and Regional Planning,
Faculty of Architecture, Gazi University,
Ankara, TÜRKİYE.

hem kavramsal hem de uygulamalı düzeyde yeni tartışma alanları açmak hedeflenmiştir.

Raymond Lemaire, 20. yüzyılın ikinci yarısında Avrupa'da kentsel miras koruma alanında hem kuramsal hem de kurumsal düzeyde belirleyici rol oynamış önemli bir figürdür (Houbart, 2025, ix-x). Amcası Canon Raymond Lemaire'in entelektüel birikiminden etkilenecek 1938 yılında Louvain Üniversitesi'nde sanat tarihi ve arkeoloji eğitimi almıştır (Houbart, 2025, 17-18). Lemaire'in entelektüel dünyasının biçimlenmesinde etkili olan bir diğer figür ise ünlü mimar Henry van de Velde olmuştur. Velde'nin bütüncül tasarım anlayışı ve tarihsel çevreyle kurduğu estetik ve işlevsel denge, Lemaire'in koruma vizyonunun bel kemiğini oluşturmuştur (Houbart, 2025, 16-17). İkinci Büyük Savaş süresince, tahrip olmuş anıtların belgelenmesi ve restorasyonunun planlanması gibi somut uygulamalarla deneyim kazanan Lemaire, ülkesinin Nazi işgali sırasında yağmalanan sanat eserlerinin izini sürmek üzere kurulan -bir Hollywood filmine de konu olmuş- "Anıt Adamlar" (Monuments Men) oluşumu bünyesinde görevlendirilmiştir (Houbart, 2025, 20-23). 1950'lerde, UNESCO'nun kuruluşu sonrasında kabul edilen Lahey Sözleşmesi uyarınca Belçika'da kurulan "Grup 21" üyesi olmuştur (Houbart, 2025, 24-26). Grup 21, -muhtemelen nükleer- bir savaş zamanında, kültürel mirasın korunmasına ilişkin stratejiler belirlemekle mükellef resmi bir olarak kurulmuştur. 1954 yılında, Belçika Anıtlar Komisyonu'na (CRMS) üye seçilmiştir (Houbart, 2025, 26-27). Bu dönemde, komisyonun odak noktası olan anıtsal yapıların belgelenmesi, işlevlendirilmesi ve restorasyonu süreçlerinde kapsamlı ilkeler geliştirmiştir. 1950'li yılların sonlarından itibaren Floransa, Roma ve Venedik gibi tarihsel kentlerdeki koruma projelerini yerinde gözlemleme ve İtalyan meslektaşlarıyla birebir çalışma fırsatı bulan Lemaire, burada karşılaştığı teorik yaklaşımlar ve metodolojik yeniliklerden derinlemesine etkilenecektir (Houbart, 2025, 27-31). İtalyan koruma geleneğinin katmanlı tarih anlayışı, Lemaire'in restorasyona bakışında radikal bir açılıma yol açmıştır. Restorasyonun bir "yeniden yaratma" değil, tarihsel sürekliliğin okunabilirliğini sağlayan bir yorumlama

pratiği olduğu fikri, bu İtalya'daki temasları sayesinde Lemaire'in felsefesine yerleşmiştir. Bu deneyim, daha sonra Venedik Tüzüğü'nün yazım sürecinde sergileyeceği derin perspektifin ve kavramsal netliğin temelini de hazırlamıştır. Amcasının gölgesindeki "Küçük Lemaire", artık müstakil bir figür olmuştur. Houbart'ın incelemesine göre 1964 yılında kabul edilen Venedik Tüzüğü'nün (Venice Charter) kaleme alınmasında başat rollerden birini oynamış, bu belgeyle anıtsal korumadan çevresel bağlamın korunmasına yönelik modern miras anlayışına katkı sağlamıştır (Houbart, 2025, 31-34). Ertesi yıl ICOMOS'un (International Council on Monuments and Sites) genel sekreteri olarak atanması, Lemaire'in uluslararası ölçekte koruma politikalarının şekillenmesinde söz sahibi olmasını pekiştirmiştir (Houbart, 2025, 57-58). Gerek Avrupa Konseyi'nin 1975 tarihli "Bütünleşik Koruma" bildirgesinde gerekse UNESCO bünyesinde hazırlanan bir dizi belgede onun izleri görülmektedir (Houbart, 2025, 214-219). Dolayısıyla Raymond Lemaire, teorik derinliği kadar uygulamadaki örnek projeleri ve kurumsal yazım süreçlerindeki katkılarıyla da kentsel koruma düşüncesinin bütüncül bir paradigmaya dönüşmesinde merkezi bir figür olarak öne çıkmaktadır.

Eserin giriş bölümünde, Houbart, kentsel miras koruma yaklaşımlarının 20. yüzyılın başından itibaren geçirdiği kavramsal dönüşümü yıllara yayılan bir anlatımla sunmaktadır. 1920'lerde Alois Riegl ve Gustavo Giovannoni'nin tarihi değer anlayışı ile başlatılan süreç, 1931 Atina Tüzüğü ile mimari mirasın korunmasına yönelik ilk uluslararası kurumsallaşmayı getirmiştir. 1945 sonrası büyük savaşın yıktığı Avrupa şehirlerinde başlatılan yeniden inşa hareketleri, 1960'lara gelindiğinde yerini restorasyon ve koruma tartışmalarına bırakmıştır. Bu çerçevede 1964 yılında kabul edilen Venedik Tüzüğü, yalnızca anıtların değil, çevresel bağlamın da korunmasını öne çıkarmıştır. Raymond Lemaire'in bu süreçteki katkısı, ICOMOS'un kuruluşunda ve söz konusu belgelerin yazımındaki -bizzat Lemaire'in el yazısıyla kaleme alınmış belgeler dikkate alındığında (Houbart, 2025, 51)- aktif rolde açıkça görülmektedir.

1960'ların sonlarında Lemaire gibi düşünürlerin öncülüğünde gelişen çevresel bağlamın korunmasına yönelik eğilimler, kentsel korumayı artık yapı ölçeğinden çıkarıp sosyo-ekonomik, kültürel ve çevresel bağlamlara entegre eden bir yaklaşıma evrilmiştir (Houbart, 2025, 156, 160-165). Bu yaklaşım kavramsal temelde 1975 tarihli Avrupa Konseyi Amsterdam Deklarasyonu ile sonlanmıştır (Houbart, 2025, 214). Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından benimsenen bu deklarasyon, kültürel mirasın yalnızca tarihi ve estetik değer taşımadığını, aynı zamanda ekonomik kalkınma, toplumsal kimlik ve yaşam kalitesiyle yakından ilişkili olduğunu vurgulamaktadır (Houbart, 2025, 215).

Amsterdam Deklarasyonuna dayalı olarak kentsel koruma anlayışı, 1980'li yıllarda, kültürel mirasın fiziksel devamlılığı yanı sıra, toplumsal boyutları da içerecek şekilde genişlemiştir (Houbart, 2025, 220-221). Bu dönemde kentsel koruma yalnızca yapıları muhafaza etmeyi değil, aynı zamanda sosyal dokunun korunmasını, mahalle/semt kültürlerinin sürekliliğini ve yerel halkın yaşadığı çevre üzerinde söz sahibi olmasını içeren bir çerçeveye oturtulmuştur (Houbart, 2025, 222). Amsterdam Deklarasyonu'nun etkisiyle öne çıkan temel eğilim, kültürel mirasın gündelik yaşamın sürdürülebilirliğiyle doğrudan ilişkilendirilmesi ve yerel toplulukların bu sürece aktif katılımının sağlanması olmuştur (Houbart, 2025, 223).

1990'lı yıllarda Avrupa düzeyinde UNESCO ve ICOMOS belgelerinde bu yaklaşımın daha açık biçimde dile getirildiği görülmektedir. 1994 yılında yayımlanan Nara Özgünlük Belgesi, koruma politikalarının kültürel çeşitliliğe ve yerel değer sistemlerine saygı temelinde yeniden düşünülmesi gerektiğini ilan etmiştir (Houbart, 2025, 243-245). Bu belge, evrensel koruma kriterlerinin her bağlama aynı şekilde uygulanamayacağını, kültürel mirasın anlamının yerel topluluklarca tanımlanması gerektiğini vurgulamıştır. Böylece çok kültürlü yorumlara açıklık kazandırılmış, özgünlük kavramı yalnızca fiziksel biçimle değil, işlev, anlam ve kullanım tarzlarıyla birlikte değerlendirilmiştir (Houbart, 2025, 245-246).

2000'li yıllarda ise kültürel miras, yalnızca geçmişin korunması gereken bir kalıntısı değil, aynı zamanda kimlik üretimi, mekânsal adaletin sağlanması ve toplumsal dayanıklılığın inşasında etkin bir planlama aracı olarak görülmeye başlanmıştır (Houbart, 2025, 257). Bu dönüşüm, miras alanlarını sosyal ilişkilerin, kolektif hafızanın ve kültürel pratiklerin sürdüğü yaşam alanları olarak yeniden değerlendirmiştir. Bu dönemle birlikte koruma alanındaki öncelikler, sadece estetik ve tarihsel değer muhafazasıyla sınırlı kalmamış, mekânların adil erişimi, kapsayıcı kullanımı ve sosyal sürdürülebilirliği gibi etik ve toplumsal ilkelerle birlikte ele alınmıştır (Houbart, 2025, 257-258). Bütünleşik koruma bu anlamda, teknik restorasyon süreçlerinin ötesine geçerek; yerel toplulukların karar alma süreçlerine katılımını, gündelik yaşam ritimlerinin devamlılığını ve mekânla kurulan kimlikli bağların korunmasını önceleyen çok katmanlı bir yaklaşım haline dönüşmüştür (Houbart, 2025, 259). Bu yaklaşım, 21. yüzyılın başında UNESCO'nun "Tarihi Kentsel Peyzaj" (Historic Urban Landscape) önerisiyle de uyumlu bir çerçevede uluslararası kabul görmeye başlamıştır (Houbart, 2025, 259-260).

İDEAL KORUMANIN ARAYIŞINDA ÜÇ ŞEHİR ÜÇ YORUM

Lemaire'in Louvain'de yer alan Büyük Beguinage (Louvain, Belçika) alanındaki restorasyon çalışmaları, 1960'lı yılların başında Avrupa'daki

koruma paradigmasının deneysel bir uygulamasıdır (Houbart, 2025, 67-69). UNESCO tarafından daha sonra Dünya Mirası olarak tescillenecek bu alan, hem fiziksel mekânın korunması hem de çağdaş kullanımlarla entegrasyonu açısından örnek bir model sunmaktadır (Houbart, 2025, 70). Lemaire burada yalnızca tarihi dokuya sadık bir estetik koruma gerçekleştirmekle kalmamış, aynı zamanda iç mekân düzenlemelerinde modern konfor, hijyen, enerji verimliliği gibi dönemin güncel yaşam standartlarını gözetmiştir (Houbart, 2025, 73). Her bir yapı elemanının tarihsel bütünlüğüne zarar vermeden yeniden işlevlendirilmesi, koruma alanlarında kullanım sürekliliğini sağlamanın mümkün olduğunu kanıtlamıştır. Bu yaklaşımıyla Lemaire, Venedik Tüzüğü'nün "özgün biçim ve işlevin korunması" ilkesini yalnızca kuramsal değil, uygulamada da yaşanabilir kılmayı başarmıştır (Houbart, 2025, 75-76). Beguinage projesi, tarihsel dokunun güncel toplumsal ihtiyaçlara yanıt verecek şekilde yeniden yorumlanabileceğini gösteren öncü bir model olarak, sonrasında Avrupa'nın birçok yerindeki koruma stratejileri için emsal teşkil etmiştir (Houbart, 2025, 77).

Kamusal alanların pitoresk estetik anlayışıyla yeniden düzenlenmesi, yalnızca görsel bütünlük değil, aynı zamanda sosyal kullanım değerini de gözetilen bir strateji olarak ele alınmıştır (Houbart, 2025, 78). Lemaire, sokak dokusunun sürekliliğini sağlamak amacıyla mevcut yolları ve bina cephelerini aslına uygun biçimde yeniden canlandırırken, aynı zamanda alanın dolaşılabilirliğini artırmak, mahalle ölçeğinde kamusal etkileşimi teşvik etmek gibi mekânsal hedefler de belirlemiştir (Houbart, 2025, 80). Yapı cephelerinde uygulanan müdahaleler, tipolojik sadakatin bozulmamasına özen göstermekle birlikte, yalıtım, ısıtma ve havalandırma gibi çağdaş konfor gereksinimlerini karşılayacak şekilde yeniden tasarlanmıştır (Houbart, 2025, 81). Bu yaklaşım, estetik ve tarihsel sürekliliği teknik ve fonksiyonel gereksinimlerle bütünleştirerek, koruma ve güncel yaşam arasındaki ikiliği aşmaya yönelik öncü bir yöntem ortaya koymaktadır. Avrupa'nın diğer koruma alanlarında yaygınlaşacak olan bu mekânsal restorasyon yaklaşımı, günümüzde, "yaşayan miras" (living heritage) perspektifinin

öncül örneklerinden biri olarak kabul edilmektedir (Houbart, 2025, 84).

Beguinage restorasyonu, Lemaire'in "ideal tarihsel şehir" inşasına dair düşünsel çerçevesinin mekânsal bir yansıması olmuştur (Houbart, 2025, 85). Bu proje aracılığıyla Lemaire, yalnızca korumanın estetik ve teknik yönlerini değil, aynı zamanda tarihsel dokunun çağdaş yaşamla nasıl bütünleşebileceğine dair vizyonunu da somutlaştırmıştır (Houbart, 2025, 86). Dahası, mekânların yeniden işlevlendirilmesi, kamusal alanların yaşayan sosyal çevrelere uyarlanması ve tarihsel katmanların güncel ihtiyaçlarla uyumlu biçimde yeniden yorumlanması, "kentsel mirasın" yaşamın bir parçası olarak ele alınması gerektiği yönündeki yaklaşımını da pekiştirmiştir (Houbart, 2025, 87). Lemaire'in bu projedeki özgün çözümleme ve uygulamaları, onun yalnızca entelektüel düzeyde kuramsal katkı sunmadığını, aynı zamanda sahada karşılaşılan pratik sorunlara bütüncül yanıtlar getiren bir planıcı ve koruma uzmanı olduğunu da göstermiştir. Bu nedenle Büyük Beguinage restorasyonu, onu hem teorik hem de uygulamalı alanda uluslararası düzeyde farklılaştıran başlıca referans noktalarından biri haline gelmiştir (Houbart, 2025, 88).

1967-1990 yılları arasında Brüksel'de gerçekleştirdiği çeşitli projelerde Lemaire'in üstlendiği rol, koruma ve modernleşme arasında denge kurma çabasının somut örnekleri olarak karşımıza çıkmaktadır (Houbart, 2025, 143-144). Bu dönemde kentte yaygınlaşan "Brükselleşme" (Bruxellization) kavramı, özellikle 1960'lardan itibaren Brüksel'de yürütülen modernist yeniden inşaat projelerinin tarihi çevreye verdiği zararları tanımlamak için kullanılmıştır (Houbart, 2025, 145). Kavram, plansız modernleşmenin, spekülasyon, gayrimenkul yatırımlarının ve kamu yararından çok piyasa taleplerini önceleyen politikaların kent dokusunda yarattığı tahribatı ifade etmektedir. Özellikle tarihi şehir merkezlerinde geleneksel yapı stokunun yıkılması sonrası yerlerine kimliksiz binaların inşaa edilmesi, toplumsal hafıza ve kültürel süreklilik açısından ciddi kayıplara yol açmıştır (Houbart, 2025, 146). Lemaire, bu tür dönüşümlerin kentlerin uzun erimli tarihsel yapısıyla çatıştığını vurgulamış ve koruma

ilkelerinin yalnızca fiziksel yapıları değil, aynı zamanda bu yapılarda yaşanan kolektif hafızayı ve toplumsal aidiyet duygusunu da kapsaması gerektiğini savunmuştur (Houbart, 2025, 147). Dolayısıyla “Brükselleşme”, yalnızca estetik bir yozlaşma değil, kent kimliğinin ve sosyal dokunun aşındırılması anlamında da eleştirel bir kavram olarak gündeme gelmiştir.

Lemaire, bu yıkıcı eğilime karşı seçici koruma ve entegre tasarım stratejileri geliştirerek müdahalelerde bulunmuştur. “Kentsel Seyreltme” (Urban thinning) adı verilen yaklaşım kapsamında, mevcut blokların belirli kısımlarının açılarak kamusal geçirgenliğin artırılması, kentsel mekânın daha geçirgen, yaşanabilir ve sosyal etkileşime açık hale getirilmesi hedeflenmiştir (Houbart, 2025, 148-149). Bu uygulama, sıkışık kent dokusu içerisinde hem kamusal alan kalitesini artırmayı hem de tarihî yapıların arasında yeni işlevlerin eklenmesini mümkün kılmıştır. Lemaire, mimari müdahalelerinde geçmişin izlerini silmeden güncel işlevselliği gözetmiş, eski ile yenin çatışmak yerine birbirini tamamladığı bir koruma anlayışı geliştirmiştir (Houbart, 2025, 150). Bu strateji, yalnızca fiziksel mekânla değil, sosyal ilişkiler ağı ve kentlilerin mekâna aidiyet duygusuyla da ilişkili olarak ele alınmıştır. Yapıların iç işlevlerinin yeniden tanımlanması, yeni kullanım senaryolarının geliştirilmesi ve çevresel sürdürülebilirliğe katkı sağlayacak biçimde tasarım kararları alınması, Brüksel bağlamında tarihsel dokuya karşı duyarlı bir çağdaşlaşma pratiğini temsil etmiştir (Houbart, 2025, 152).

Lemaire, Doğu Avrupa’da karşılaştığı koruma örneklerinden esinlenerek, tarihi dokulara çağdaş tasarımın uyumlu biçimde yerleştirilmesine dayalı “eski şehirlerde yeni tasarım” (new design in historic settings) ilkesi doğrultusunda hareket etmiştir (Houbart, 2025, 153). Bu yaklaşım, Lemaire’in tarihsel çevrenin yalnızca korunması değil, aynı zamanda günümüz kent yaşamının ihtiyaçlarına yanıt verecek şekilde yeniden programlanması gerektiğine dair inancını yansıtmaktadır. Doğu Avrupa’daki kentlerde karşılaştığı düşük kaynaklı ancak yüksek duyarlılıkla yürütülen koruma uygulamaları, onun Brüksel’de geliştirdiği stratejiler için ilham kaynağı olmuştur. Bu kapsamda,

hem sokak dokusunun sürekliliği korunmuş hem de yeni işlevlerin bu dokuya zarar vermeden entegre edilmesi için mekânsal ara yüzler tasarlanmıştır (Houbart, 2025, 154). Lemaire, yeni yapıların yükseklik, cephe ritmi, malzeme kullanımı ve hacimsel oranlar açısından tarihi çevreyle uyum içinde olmasına özel önem vermiştir. Aynı zamanda, bu çağdaş eklentilerin dönemin teknolojik olanaklarından faydalanarak işlevsellik açısından çağdaş normlara uygun olması gerektiğini savunmuştur (Houbart, 2025, 155). Böylece eskiyle yeniyi karşı karşıya getirmeden, onları bütünleştiren bir koruma vizyonu geliştirmiştir.

Lemaire’in Brüksel’deki uygulamaları, kentsel korumanın yalnızca geçmişe sadakat değil, aynı zamanda geleceğe açıklık ve işlevsellik gerektirdiği yönündeki düşünsel duruşunu mekâna yansıttığı örnekler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu projeler, onun korumayı durağan bir nostalji alanı olarak değil, sürdürülebilir ve yaşayan bir sistem olarak gördüğünü de ortaya koymaktadır. Diğer bir deyişle, Lemaire, tarihi dokunun sadece fiziksel biçimlerini değil, aynı zamanda bu dokunun toplumsal, kültürel ve ekonomik fonksiyonlarını da koruma çabasına sahiptir (Houbart, 2025, 157). Geçmişten devralınan mirasın bugünün ihtiyaçlarıyla nasıl dengelenebileceğini gösteren mekânsal stratejiler geliştiren Lemaire, kentsel korumada öncü bir figür haline getirmiştir (Houbart, 2025, 158).

Lemaire’in koruma düşüncesinde yaşadığı kavramsal dönüşüm, 1975 Amsterdam Deklarasyonu’yla olgunlaşan “bütünleşik koruma” (integrated conservation) anlayışından, 1990’ların sonlarına doğru şekillenmeye başlayan ve kentsel bağlamın tüm ölçeklerini kapsayan “bütünleşik planlama” (integral planning) vizyonuna geçiş olarak değerlendirilmektedir (Houbart, 2025, 231). Bu dönüşüm, kültürel mirasın yalnızca korunacak bir obje değil, aktif bir kentsel bileşen olarak ele alınması gerektiği fikrinden beslenir. Brugge şehri bu geçişin mekânsal ve yönetsel laboratuvarı olarak öne çıkar (Houbart, 2025, 234). Lemaire, Brugge’de hayata geçirdiği stratejilerle yalnızca mimari dokunun değil, mekânsal, ekonomik ve sosyal ağların da korunması gerektiğini savunmuştur (Houbart, 2025, 235). Bu bağlamda

Lemaire'in, özellikle 1950'li yıllarda yükselen modernist şehircilik anlayışına karşı geliştirdiği eleştirel tutum, onu "Team Ten" olarak bilinen mimarlık ve planlama grubuyla kesişen bir noktaya taşımıştır (Houbart, 2025, 236). Team Ten'in CIAM'a (Congrès Internationaux d'Architecture Moderne) getirdiği eleştiriler, şehri yaşayan bir organizma olarak gören, tekil işlevcilikten çok karma kullanımı ve yerel bağlamı önceleyen bir planlama anlayışını savunmuştur (Bkz Günay, 1988). Lemaire da bu çerçevede, planlamanın yalnızca teknik işlevler üzerinden değil, tarihsel süreklilik, toplumsal dokular ve gündelik yaşam ritimleri üzerinden yeniden tanımlanması gerektiğini savunmuştur (Houbart, 2025, 232-234).

Brugge'deki uygulamalarında Team Ten'in savunduğu "habitat" yaklaşımının izleri görülür. Özellikle yapılaşma yoğunluğu, kamusal alan sürekliliği ve toplumsal karşılaşmaların mekânsal olanakları gibi konular, Lemaire'in planlama stratejilerinde öncelik kazanmıştır (Houbart, 2025, 238). Böylece Brugge, hem mimari hem de sosyo-mekânsal düzeyde, Team Ten'in alternatif şehircilik vizyonuyla Lemaire'in bütünleşik koruma yaklaşımının kesişim alanı olarak belirmiştir (Houbart, 2025, 239). Bu entegrasyon, mimarlık ve planlamada estetik ve işlevselliğin ötesine geçerek, tarihsel kimlik, sosyal adalet ve mekânsal sürdürülebilirlik kavramlarının iç içe geçtiği yeni bir paradigmanın somut örneğini ortaya koymuştur (Houbart, 2025, 240).

Brugge'de uygulanan politikalar, tarihî dokunun korunmasını salt fiziksel bir müdahale olmaktan çıkararak, mekânsal planlamanın tüm ölçeklerine entegre eden çok aktörlü bir model önermiştir (Houbart, 2025, 241). Bu bağlamda Lemaire, korumanın yalnızca uzman teknokratların işi olmadığını, aynı zamanda yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları, kültürel aktörler ve halkın aktif katılımını gerektiren bir yönetim meselesi olduğunu belirtmiştir (Houbart, 2025, 226-227). Brugge'deki uygulamalarda, yapı ölçeğinden kentsel stratejilere, ekonomik teşviklerden kültürel programlamaya, sürdürülebilir turizmden sosyal kapsayıcılığa kadar çok katmanlı bir planlama sistemi geliştirilmiştir.

Lemaire'in bu bağlamda önerdiği "kentsel bütünlük" ilkesi, estetik tutarlılığın ötesinde, işlevsel süreklilik ve toplumsal sahiplenmeyi de kapsamaktadır. Koruma, böylece yaşayan bir süreç olarak kentsel gündelik yaşamla birleşmektedir (Houbart, 2025, 244). Houbart, bu yaklaşımın sadece Brüksel ve Brugge gibi şehirlerle sınırlı kalmadığını, aynı zamanda uluslararası belgelerde de iz bıraktığını vurgular. Venedik Tüzüğü'nün güncellenmesi ihtiyacı ve Nara Belgesi (1994) ile getirilen kültürel bağlamsallık vurgusu, Lemaire'in yıllardır savunduğu çok katmanlı, çoğulcu ve toplumsal tabanlı koruma anlayışının küresel düzeyde kabul görmeye başladığının kanıtı olarak sunulmaktadır (Houbart, 2025, 245). Brugge, bu anlayışın sahadaki karşılığı olarak Lemaire'in mirasını yeni kuşaklara taşıyan bir örnek haline gelmiştir (Houbart, 2025, 246).

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ YA DA PRIMUM NON NOSECERE (öncelikle, zarar verme) ve HAZIRLIKLI OL

Prof. Dr. Raymond Lemaire'in katkıları çerçevesinde şekillenen kentsel miras koruma anlayışı, 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren anıtsal yapıların bireysel korunmasından, kentsel çevrenin bir bütün olarak ele alınmasına yönelik paradigma değişimini temsil etmektedir (Houbart, 2025, 214-215). Bu bağlamda, özellikle 1975 yılında Avrupa Konseyi tarafından benimsenen "Bütünleşik Koruma" ilkesi, yalnızca fiziksel yapıları korumayı değil, aynı zamanda bu yapıların ait olduğu sosyal, ekonomik ve kültürel bağlamları da gözetken bir yaklaşıma geçişin temel belgesi olarak öne çıkmaktadır (Houbart, 2025, 214). Bu geçiş, mirasın yalnızca geçmişe ait bir kalıntı değil, günümüz yaşamının aktif bir parçası olarak yeniden tanımlanmasını mümkün kılmıştır.

Lemaire'in düşünsel mirası, özellikle kullanıcıların, yani yerel halkın koruma süreçlerine dahil edilmesini esas alan yaklaşımlarla şekillenmiştir (Houbart, 2025, 223). Bu doğrultuda kültürel miras yalnızca uzmanların belirlediği teknik müdahale alanı olmaktan çıkmış; katılımcı süreçler, kolektif karar mekanizmaları ve topluluk temelli uygulamalarla demokratikleştirilmiştir.

Bu anlayış, daha sonra “kültürel miras topluluğu” (heritage community) gibi kavramların zeminini oluşturmuş; miras alanlarının değerinin, bu alanlarda yaşayan, üreten ve mekânla kimlikli bağlar kuran topluluklar aracılığıyla belirlendiği fikri yaygınlık kazanmıştır (Houbart, 2025, 245-246).

Lemaire’in kuramsal derinliği, yalnızca uygulamalarla sınırlı kalmayıp, uluslararası düzeyde kabul görmüş belgelerin şekillenmesinde de etkili olmuştur. Venedik Tüzüğü’nün yazımında üstlendiği öncü rol, Nara Özgünlük Belgesi’ne katkıları ve ICOMOS politikalarının oluşum sürecindeki yönlendirici etkisi, onun koruma düşüncesine damgasını vurmuş temel niteliklerdendir (Houbart, 2025, 46-49, 243-245). Özellikle, özgünlük kavramının fiziksel biçimden çok, anlam ve kullanım değerleriyle birlikte ele alınması gerektiği yönündeki yaklaşımı, 1990’lı yıllarda kabul gören çok kültürlü ve bağlamsal koruma anlayışlarının önünü açmıştır.

Lemaire’in entelektüel ilham kaynakları arasında Alois Riegl’in anıtsal değer sistematiği, Gustavo Giovannoni’nin tarihi kentsel dokuya ilişkin esneklik içeren yaklaşımları, Camillo Sitte’nin kamusal alan estetiğine dayalı kentsel tasarım ilkeleri ve Max Dvořák’ın tarihsel yorumlama anlayışı özel bir yer tutmuştur. Bu figürlerden etkilenen Lemaire, hem kuramda hem uygulamada tarihsel süreklilik ile çağdaş yaşam arasındaki dengeyi kurmaya çalışan bütüncül bir miras koruma anlayışı geliştirmiştir (Houbart, 2025, 237-238).

Prof. Dr. Claudine Houbart’ın sunduğu çerçeve, hem teorik hem de pratik düzlemde kentsel koruma anlayışının evrimini anlamak açısından temel bir referans niteliğindedir. Doktora çalışmasında incelediği Lemaire’in katkıları, günümüzün miras politikalarında hâlâ geçerliliğini koruyan çok katmanlı, katılımcı ve bağlamsal yaklaşımların entelektüel temelini oluşturmuştur. Bu çalışma, çağdaş kentsel koruma anlayışının kuramsal çerçevesini yeniden düşünmek ve dönüştürmek isteyen tüm araştırmacılar ve uygulayıcılar için güçlü bir kaynak olarak değerlendirilebilir.

Raymond Lemaire üzerinden 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Avrupa merkezli koruma doktrinlerinin dönüşümünü ayrıntılı biçimde analiz eden Houbart (2025), bütünlüklü koruma paradigmasının tarihsel gelişimini ve Lemaire’in bu süreçteki öncü rolünü bütün açıklığıyla ortaya koymuştur. Ancak, eserdeki yaklaşım, ağırlıklı olarak Lemaire’in katkılarını odaklanan monografik bir yapı sergileyerek diğer eleştirel yaklaşımları ve çok sesli pratikleri dışarıda bırakmıştır. Özellikle feminist, postkolonyal ya da yerli perspektifler gibi eleştirel çerçevelerin yokluğu, koruma alanındaki epistemolojik çeşitliliğin eksikliğine işaret etmektedir. Örneğin koruma alanındaki çağdaş dönüşümler—toplumsal adalet, mekansal eşit(siz)lik ve yerel toplulukların güçlendirilmesi gibi—güçlü biçimde belgelenmiş olmakla birlikte, bu dönüşümlerin kentlerdeki mevcut eşitsizlik yapılarına etkisine dair sistematik ve yerelleştirilmiş bir değerlendirme sunmamıştır. Ayrıca, koruma uygulamalarının neoliberal kentleşme süreçleriyle nasıl kesiştiği, metalaşan miras anlayışlarının hangi sosyo-politik sonuçlar doğurduğu gibi sorular eserde ya hiç ele alınmamış ya da dolaylı biçimde post-modernizm altında geçmiştir (Houbart, 2025, 245-248). Bu bağlamda, Houbart’ın çalışması, tarihsel yönü son derece kıymetli olmakla birlikte, çağdaş tartışmalarla eleştirel bir diyalog kurma kapasitesinden mahrum kalmıştır.

Houbart’ın eseri, mevcut uluslararası metinlerin güncellenmesi gerekliliğini vurgulasa da, bu güncellenmenin hangi ilkeler ve yöntemlerle yapılacağına dair öneriler sınırlı kalmıştır. Oysa ki çok aktörlü, çok katmanlı ve disiplinlerarası yönetim modelleri, bu boşluğun doldurulmasında yol gösterici olarak gösterilebilirdi (Cameron, 2023). Houbart’ın analizinde iklim değişikliği gibi çevresel krizlere ilişkin güçlü bir etik çerçeve önerilmiş olmasına rağmen (Houbart, 2025, 257), ancak bu çerçeve sonuç kısmında yer almak yerine mekansal planlama, enerji verimliliği ve yapı teknolojileriyle entegre daha açık biçimde metin içinde ele alabilirdi. Ayrıca, insan merkezli koruma metodolojileri (Madgin ve Lesh, 2021) ile eserdeki yaklaşım arasında güçlü paralellikler bulunmasına rağmen, duygusal ve deneyimsel

bağlamların mekansal planlama kararlarına etkisi eserde fazlasıyla yer almamıştır. Oysa bugün koruma pratiklerinde duygusal bağlılıklar, toplumsal hafıza ve mekânsal aidiyet, en az fiziksel bütünlük kadar önemli ölçütler haline gelmiştir. Houbart'ın çalışması Lemaire'in Venedik Tüzüğü, Amsterdam Deklarasyonu ve ICOMOS metinlerindeki etkisini detaylı şekilde göstermiştir ve çok değerli bir biyografik eserdir. Ancak bu metinlerin günümüzün çok kültürlü, hızlı değişen ve kriz odaklı kentlerinde ne derece geçerliliğini koruduğuna dair eleştirel bir çerçeve sunulmamıştır. Nitekim Houbart'ın daha önceli çalışması bu eleştirel yaklaşımın gerekliliğini belirtmekle birlikte, somut alternatifler veya güncellenmiş ilkeler önermiştir (Hourbart ve Dawans, 2016). Bu açıdan, Lemaire sonrası döneme dair daha açık, pratik yönelimler içeren değerlendirmeler metnin güncelliğini artırabilirdi. Houbart'ın çalışması kapsamlı, zengin bir tarihsel döküm sunarken, çağdaş koruma sorunlarına yönelik daha çoğulcu, etkileşimli ve uygulanabilir çözüm yolları geliştirme potansiyelini yeterince kullanamamıştır. Bunun Lemaire ekseninde yapılan bilinçli bir tercih olduğu kanaati oluşmuştur. Ancak koruma alanının geleceği için, bu tarihsel arka planın üzerine inşa edilecek yeni normlar ve yöntemler geliştirmek büyük önem taşımaktadır.

Gerçekten de günümüzde koruma uygulamaları, geçmişteki anıtsal odaklı yaklaşımlardan ayrılarak çok daha kapsamlı ve disiplinlerarası bir perspektife doğru evrilmiştir. Bu evrimin dayandığı kültürel miras korumasının temel etik çerçevesi, yaşam bilimlerinde Hipokrat'tan mülhem "öncelikle, zarar verme" ilkesine (primum non nocere) mükemmelen karşılık gelmektedir. Lemaire üzerine kaleme alınan bu kapsamlı çalışmada da mezkur ilkenin izleri açıkça görülmektedir. Lemaire'in entelektüel evrimi boyunca, özellikle savaş sonrası dönemde restorasyonun yaratıcı yeniden yapım değil, tarihsel bağlamın zarar görmeden yaşatılması gerektiği fikriyle şekillendiği vurgulanmıştır. Houbart'a göre, Lemaire'in yaklaşımı, koruma süreçlerinde öncelikle zarar vermemeyi temel alan, hassas ve bağlamsal bir müdahale anlayışına evrilmiştir. Bu ilke yalnızca fiziksel

müdahalelerin sınırlandırılması anlamına gelmemekte; aynı zamanda toplumsal, çevresel ve kültürel etkilerin bütüncül biçimde değerlendirilmesini zorunlu kılmaktadır (Houbart, 2025, 257-260). Günümüz dünyasında artan iklim krizleri, doğal afet riskleri, sosyal adaletsizlikler ve kültürel çatışmalar bağlamında, bu etik ilke daha da kritik bir önem kazanmıştır. Bu nedenle, "primum non nocere" ilkesi yalnızca geçmiş korumak değil, aynı zamanda geleceği inşa ederken kültürel mirasın zarar görmemesini sağlamak üzere yeniden yorumlanmalıdır. Bu kapsamda, 21. yüzyıla has risk ortamları göz önüne alınarak yeni tedbirlerin geliştirilmesi, çok katmanlı ve kırılğan miras alanlarında zarar riskini minimize edecek proaktif politikaların oluşturulması gerekmektedir (Cameron, 2023).

Raymond Lemaire'in koruma düşüncesi, geleneksel yöntemlerin ötesine geçen ve sürdürülebilirlik, toplumsal kapsayıcılık ve iklim dirençliliği gibi çağdaş ilkeleri önceleyen bir yaklaşıma dönüşmüştür (Houbart, 2025, 257). Bu yaklaşım, UNESCO'nun 2011 tarihli "Historic Urban Landscape" önerisiyle de örtüşmektedir (Bandarin & van Oers, 2015). Bu belge, tarihi kent peyzajlarını, kültürel çeşitliliği ve sosyal yapıları da içine alan çok boyutlu bir planlama alanı olarak yeniden tanımlamış; böylece koruma yalnızca fiziksel yapılarla sınırlı kalmamıştır. Küresel ölçekte artan çevresel tehditler, kentlerin sadece estetik veya tarihsel yönleriyle değil, iklim krizlerine karşı dirençli sistemler olarak yeniden düşünülmesini zorunlu kılmıştır (Bandarin ve van Oers, 2012). Bu durum, tarihi yapıların enerji verimliliği, doğal afetlere karşı dayanıklılık gibi ölçütler doğrultusunda değerlendirilmesini gündeme getirmiştir (Bigio, 2015). Dolayısıyla öncelikle zarar vermemek ilkesi, yalnızca yapıya ya da dokuya zarar vermemek değil; geleceğe yönelik sorumluluk taşıyan kararlar almayı da içermektedir. Bu etik yaklaşımın tamamlayıcısı niteliğindeki "hazırlıklı ol" ilkesi ise, korumanın yalnızca bugünün tehditlerine değil, gelecekteki belirsizliklere karşı da dirençli hale getirilmesi gereğini vurgulamaktadır. Bu doğrultuda, kültürel miras alanlarında risk değerlendirme, afet önleme planlaması, yerel dayanıklılık stratejileri ve kriz yönetimi kapasitelerinin artırılması

zorunludur. Bu tür bir hazırlıklı olma kültürü, yalnızca kurumlar nezdinde değil, aynı zamanda yerel topluluklar içinde de inşa edilmelidir (Cameron, 2023). Diğer yandan, insan merkezli koruma yaklaşımları, koruma süreçlerine bireylerin duygusal ve sosyal bağlılıklarını dahil etmeyi önermiştir (Madgin ve Lesh, 2021). İnsanların tarihi mekânlara olan aidiyet duyguları, yalnızca mimari değil, kültürel süreklilik açısından da korunması gereken bir miras ögesidir. Bu doğrultuda, zarar vermemek ilkesi, sadece fiziksel değil, duygusal ve toplumsal bağlamda da dikkatli davranmayı gerektirmektedir. Bu çerçevede Houbart ve Dawans (2016), Venedik Tüzüğü ve Nara Belgesi gibi metinlerin tarihsel bağlamlarından koparılmadan, eleştirel bir gözle yeniden yorumlanması gerektiğini vurgulamıştır. Zira bu metinlerin oluşum süreçleri, belirli tarihsel ve kültürel bağlamlarda şekillenmiş olup, günümüzün dinamik, çok kültürlü ve karmaşık şehir yapıları için doğrudan uygulanabilir değildir. Bu bağlamda, koruma politikalarının yeniden yazılması gerekmektedir. Koruma artık yalnızca geçmişin muhafazası değil, günümüzün ve geleceğin şekillendirilmesinde aktif bir rol üstlenmelidir. Bu anlayış, kültürel mirasın yalnızca korunacak bir varlık değil, sürdürülebilir kentleşme, sosyal adalet ve kolektif hafızanın inşasında kullanılabilecek stratejik bir araç olduğunu ortaya koymaktadır. “Primum non nocere” ilkesi ile birlikte “hazırlıklı ol” yaklaşımı, günümüz koruma pratiklerinde çok boyutlu bir etik ve stratejik sorumluluğun simgeleri olarak ele alınmalıdır. Bu ilkeler doğrultusunda geliştirilecek yeni koruma stratejileri, yalnızca fiziksel dokuyu değil, toplumsal aidiyeti, kültürel çeşitliliği, çevresel sürdürülebilirliği ve kriz dayanıklılığını da göz önünde bulundurmalıdır. Bu yaklaşım, kentsel korumanın gelecekte daha dirençli, daha adil ve daha kapsayıcı biçimde yeniden şekillendirilmesine katkı sunacaktır.

TEŞEKKÜR

Bu yazının mevcut haline ulaşmasında ODTÜ Mimarlık Fakültesi editöryal ekibinin yapıcı öneri ve katkılarına özellikle teşekkür ederim.

KAYNAKLAR

- BANDARIN, F., & VAN OUERS, R. (2012) *The Historic Urban Landscape: Managing Heritage in an Urban Century*. Wiley-Blackwell.
- BANDARIN, F., & VAN OUERS, R. der. (2015) *Reconnecting the City: The Historic Urban Landscape Approach and the Future of Urban Heritage*, Wiley-Blackwell, United Kingdom.
- BIGIO, A. G. (2015) *Historic Cities and Climate Change, Reconnecting the City*, der. F. Bandarin & R. van Oers, Wiley-Blackwell, United Kingdom.
- CAMERON, C. der. (2023) *Evolving Heritage Conservation Practice in the 21st Century*. Springer, Singapore.
- GÜNAY; B. (1988) History of CIAM and Team 10, *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi* 8(1) 23-44.
- MADGIN, R., & LESH, J. der. (2021) *People-Centred Methodologies for Heritage Conservation*. Routledge, New York.
- HOUBART, C. (2025) *The Evolution of Urban Heritage Conservation and the Role of Raymond Lemaire*, Routledge, Oxfordshire.
- HOUBART, C., & DAWANS, S. (2016) *From the Spirit to the Letter of the Charters, Heritage in Transformation. Cultural heritage Protection in XXI century. Problems, Challenges, Predictions*. der. B. Szmygin, ICOMOS.
- Metin ŞENBİL**; B.CP., M.Sc., Ph.D. Received his bachelor's and master's degrees in city planning from Middle East Technical University, Faculty of Architecture in 1995 and 1998 respectively. Earned his PhD degree in civil engineering systems (transportation behaviour and planning) from Kyoto University, Graduate School of Engineering in 2003. Major research interests include urban transportation planning, city and regional planning. senbil@gazi.edu.tr